

Dar kartą apie šeimos sampratą ir valstybę

Aušra Maslauskaitė

Šeimos stebėsenos tyrimas – reprezentacinė 15–74 metų Lietuvos gyventojų apklausa. Tyrimas atliktas 2011 m. lapkričio 11–20 dienomis. Apklausti 1003 respondentai. Paklaida – 3,1 proc. Tyrimo lauko darbus atliko UAB „RAIT“ (1 teksto laukelis).

Kaip rodo 2011 m. lapkritį Demografinių tyrimų instituto atliktas *Šeimos stebėsenos tyrimas*, vaikai, bet ne santuoka yra pagrindinis „skirtukas“, padedantis Lietuvos gyventojams šeiminius santykius atsieti nuo kitų. Valstybės pastangoms sutapatinti šeimą su santuoka naudojant teisines priemones pritaria kiek mažiau nei pusė gyventojų, kurių didžiąją dalį sudaro vyresnioji karta. Ji daugiau nei kitos tikisi, jog teisinė šeimos bei santuokos sintezė išspręš šiuolaikinės šeimos problemas.

Kas yra šeima?

Diskusijos dėl šeimos sampratos Lietuvos viešąją erdvę drebina jau daugiau nei dvejus metus, o vienintelis neabejotinai pozityvus šių drebėjimų rezultatas – konsoliduotos kultūrinius šeimos karus kariaujančiųjų platformos. Šiandien nesunkiai galime identifikuoti idėjinius abiejų platformų lyderius, sumanymų įgyvendintojus, telkiančius vadybininkus, informatorius ir kitą aktyvą. Tačiau yra ir dar vienas svarbus, nors dažnai pamirštamas, šių kultūrinių karų herojus – tai eilinis „gatvės“ žmogus, mylintis ar meilės ieškantis, vaikų besilaukiantis ar juos auginantis, besidžiaugiantis šeimos laime ar, jos „prismaugtas“, svarstantis skyrybų galimybę. Nors šio herojaus vardu, taip pat „dėl jo ar jo vaikų ateities“ paprastai ir žvanginama ginklais, jo nuomonė kovų triukšme tėra šnabždesys. Galbūt abiem pusėms praverstų sužinoti ir įvertinti šių tyliųjų eilinių poziciją?

Nuomonėms patikrinti 2011 m. lapkritį Demografinių tyrimų institutas atlikto *Šeimos stebėsenos tyrimą* (plačiau apie tyrimą – 1 teksto laukelyje), kurio metu, be kitų klausimų, Lietuvos gyventojams pateikė dešimties įvairių šeiminių santykių formų paletę ir prašė įvertinti kiekvieną iš jų – ar tai, jų nuomone, yra šeima ar ne.

Absoluti dauguma, t. y. apie 80–90 proc. atitinkamai kiekvienos kartos (plačiau apie kartas – 2 teksto laukelyje) respondentų, šeimai priskyre tokias šeiminių santykių formas kaip sutuoktiniai su vaiku (-ais), našlė (-ys) su vaiku (-ais), sutuoktiniai be vaikų, išsiskyrusi (-ęs) motina (tėvas) su vaiku (-ais). Nuomonės, kad tokie santykiai yra šeima, bemaž nesiskyrė vyriausioje („senelių“), vidurinėje („tėvų“) ir jauniausioje („anūkų“) kartose (1 pav.).

Diskusijose dėl šeimos sampratos kriterijumi, pagal kurį brėžiamos demarkacinės linijos ir įkuriamos pasaulėžiūrų stovyklos, dažniausiai paverčiamos sugyventinių poros. Vienoje pusėje tie, kuriems šeima neatskiriama nuo santuokos, kitoje – visi likusieji. Tačiau tyrimas atskleidė, kad dauguma Lietuvos gyventojų nelinkę santuokos paversti raktiniu šeimos apibrėžimo požymiu – kur kas svarbesnis kriterijus yra vaikai.

Turiny s

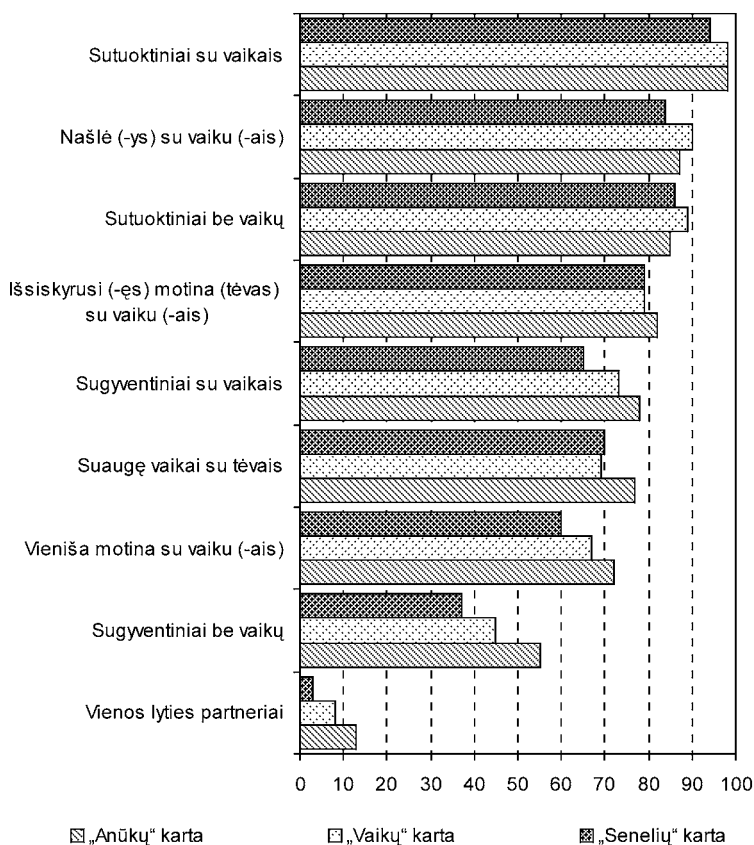
Dar kartą apie šeimos sampratą ir valstybę.....1
Aušra Maslauskaitė

Skyrybų priežastys Lietuvoje4
Aušra Maslauskaitė, Aiva Jasilionienė,
Domantas Jasilionis, Vlada Stankūnienė

Bendrosios Lietuvos gimstamumo kitimo
tendencijos: 1990–2010 m.....6
Vlada Stankūnienė

Suaugusių vaikų ir tėvų santykiai8
Margarita Gedvilaitė-Kordušienė

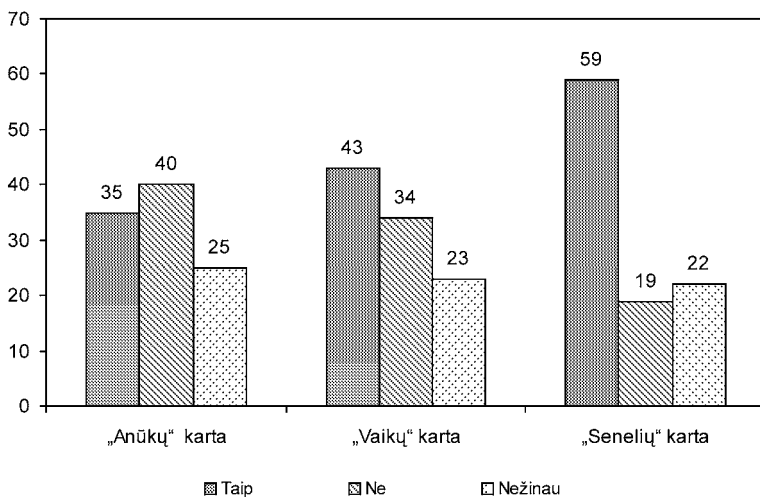
Dabartinės vaiko priežiūros atostogų
schemos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.....9
Agnė Streckytė

1 pav. Gyventojų nuomonės dėl šeimos sampratos pagal kartas (procentais)

Dauguma žmonių gyvena ne vieni. Su kuo mes gyvename, priklausome nuo įvairių priežasčių. Kaip jūs manote, ar kiekvienas toliau išvardytas atvejis yra šeima ar nėra?

Šaltinis: Šeimos stebėsenos tyrimas, 2011.

2 pav. Gyventojų nuomonė dėl valstybės vaidmens nustatant šeimos sampratą pagal kartas (procentais)

Kaip jūs manote, ar Lietuvos valstybė įstatymais turėtų nustatyti, kad šeima yra tik susituokę vyrai ir moteris?

Šaltinis: Šeimos stebėsenos tyrimas, 2011.

Sugyventinius su vaikais šeima laiko 78 proc. jauniausios ir 73 proc. vidurinės kartos žmonių, taigi beveik trys ketvirtadaliai tų, kurie dar patys yra aktyvioje šeimos kūrimo arba vaikų auginimo stadijoje. Vyriausios kartos nuomonė šiuo klausimu buvo kiek nuosaikesnė, tačiau 65 proc., taigi gerokai daugiau nei pusė, jos atstovų sugyventinius su vaikais taip pat priskyrė šeimai. Panašiai visos trys kartos sprendė ir dėl to, ar vieniša motina, kuri niekada neturėjo sutuoktinio / sugyventinio ir auginą vaiką (-us), yra šeima. 72 proc. jauniausios, 67 proc. vidurinės ir 60 proc. vyriausios kartos atstovų šiuos santykius taip pat priskiria šeimai.

Jei sugyventinius su vaikais dauguma gyventojų, be didesnių abejonių, priskiria šeimai, tai dėl bevaikių sugyventinių porų tvirtą nuomonę turinčiųjų gretos yra mažesnės, o ir kartų nuomonių amplitudė šiuo klausimu didžiausia. Jauniausios, „anūku“, kartos 55 proc. gyventojų sugyventinius be vaikų įvardijo šeima, vidurinėje, „tėvų“, kartoje tokių buvo 45 proc., o vyriausioje, „senelių“, kartoje – 37 proc. gyventojų. Tai, tikėtina, atspindi kiekvienos kartos patirtį, kartu – ir realų kohabitacijos įsitvirtinimo Lietuvos visuomenėje kelią. Kaip rodo *Kartų ir lyčių tyrimas*, kohabitacijos vaidmuo Lietuvoje per praėjusius du dešimtmečius iš esmės pakito. Trumpalaikę partnerystę prieš santuoką (santuokos preliudą) keičia vis ilgesnė susilaukianti vaikų, juos auginanti ir mažai ką stebinanti partnerystė. Tikėtina, jog kartų nuomonės ir atspindi šį kohabitacijos virsmą. Dalis jaunosios kartos yra pagrindiniai šio virsmo veikėjai. Vidurinė karta kohabitaciją neretai išgyveno kaip santuokos preliudą, o vyriausioji buvo ir tebėra pasyvi šio proceso stebėtoja.

Atominis ginklas kultūriniuose šeimos karuose yra klausimas dėl vienos lyties asmenų partnerystės. Kaip ir daugumoje tikrų karų, šis ginklas reikalingas ne sunaikinimo, o įbauginimo tikslams. Argumento logika dažniausiai būna tokia: jei šeima laikysime ne tik sutuoktinius, JIE (t. y. homoseksualistai) ateis ir mus sunaikins. Tačiau galbūt vertėtų „nusigincluoti“, atsakyti bent jau šios rūšies ginklo, nes, kaip rodo tyrimo rezultatai, nėra jo į ką nukreipti. Lietuvos visuomenėje itin maža dalis gyventojų mano, kad vienos lyties asmenų poros irgi gali būti laikomos šeima. Jauniausioje kartoje tokių yra tik 13 proc., vidurinėje – 8 proc., o vyriausioje – 3 proc.

Taigi akivaizdu, kad tyliųjų eilinių šeimos samprata yra margesnė nei kai kurių kultūrinių karų vadų siūlomas monochrominis jos variantas. Regis, tai, dėl ko vis dar laužomos ietys viešojoje erdvėje, di-

džiai daliai Lietuvos gyventojų yra senai išspręstas klausimas.

Ar valstybė turi apibrėžti šeimą?

Kad valstybė įstatymais turėtų nustatyti, jog šeima yra tik susituokę vyras ir moteris (44 proc.), mano mažiau nei pusė Lietuvos gyventojų; beveik trečdalis (33 proc.) įsitikinę, kad valstybė to daryti neturėtų, o 23 proc. šiuo klausimu neturi nuomonės. Tačiau šiuo atveju taip pat svarbu pažvelgti į skirtingų kartų nuomonę.

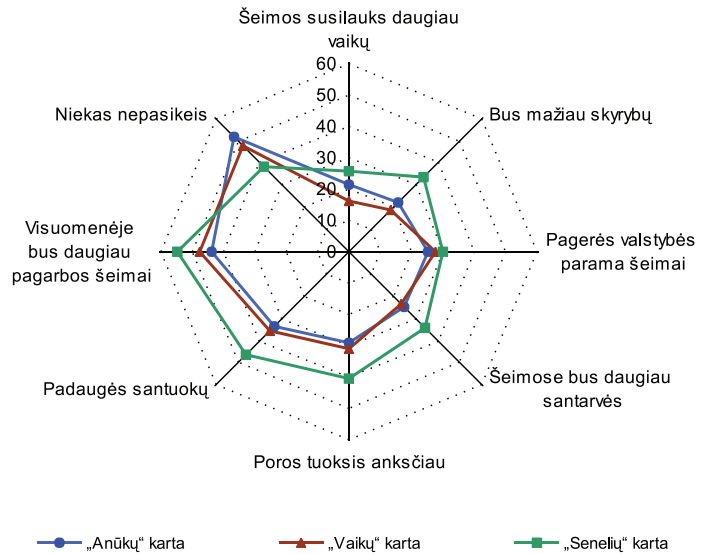
Akivaizdu, kad šiuo požiūriu galime kalbėti apie gyvenančias „dvi vienoje“ visuomenės. Pirmajai atstovautų vyriausioji karta, kuri išsiskiria nuomonės vieningumu ir tuo, jog dauguma (beveik 60 proc.) jos atstovų yra įsitikinę, kad valstybė privalo šeimą apibrėžti kaip santuoką (2 pav.). Antrojoje „visuomenėje“ susitelkusi vidurinė ir jaunesnioji karta. Abiem joms būdingas didesnis nuomonių „išsibarstymas“ bei mažesnės nei pusės kartos atstovų pritarimas valstybės siekiams susiaurinti šeimos sampratą iki santuokos. Vidurinėje kartoje tokiam valstybės vaidmeniui pritaria 43 proc., o jauniausioje – tik 35 proc. gyventojų. Jauniausia karta iš kitų išsiskiria ir tuo, kad joje yra daugiau nepritariančių nei pritariančių respondentų valstybės pastangoms apibrėžti šeimą per santuoką.

Kova vardan...

Abi kultūrinius šeimos karus kurstančios ir į juos įsitraukusios pusės turi sąrašą motyvų, dėl kurių verta kilti į kovą ar ją tęsti. Jie atskleidžia viltis vienu kirčiu nukirsti daugelį šiandieninės Lietuvos Gordijaus mazgų, išspręsti demografines, kultūrinės, socialines problemas. Tačiau, kaip rodo tyrimas, visuomenė rečiau, nei to norėtų kultūrinių šeimos karų strategai, mano, kad šeimos apibrėžimas turi galios pakeisti šeimų gyvenimo kasdienybę.

Gyventojų buvo klausta, kokios būtų pasekmės, jei valstybė įstatymų tvarka nustatytų, kad šeima yra tik susituokę vyras ir moteris. Respondentai buvo prašyti įvertinti kiekvieną iš pateiktų pasekmių. Rezultatai rodo, kad šiuo atveju vėlgi atsikartojo jau aptartas „dviejų vienoje“ visuomenių fenomenas.

Vyriausioji karta kur kas dažniau nei kitos manė, kad teisinis valstybės žingsnis, sutapatintis šeimą su santuoka, turės reikšmingų pasekmių šeimai ir visuomenės demografinė bei socialinei raidai. Apie pusę ar kiek mažiau nei pusę šios kartos atstovų įsitikinę, jog atsiras daugiau pagarbos šeimai, padaugėtų santuokų, santuokos būtų kuriamos jaunes-

3 pav. Gyventojų pritarimas pasekmėms, jei valstybė įstatymu nustatytų, kad šeima yra tik susituokę vyras ir moteris pagal kartas (procentais)

Šaltinis: Šeimos stebėsenos tyrimas, 2011.

niame amžiuje. Trečdalis mano, kad šeimose būtų daugiau santarvės, pagerėtų parama šeimai, sumažėtų skrybų. Kas ketvirtas įsitikinęs, kad šeimose gimtų daugiau vaikų. Taigi ši karta įsitikinusi, jog teisinė realybė turi galią pakeisti socialinę realybę, ir šiai kartai būdingas savotiškas teisės galių romantizavimas. Kita vertus, tikėtina, kad socialinė šios kartos patirtis sąlygoja paternalistinius įsitikinimus.

Vidurinė bei jauniausioji karta tarpusavyje panašios, tačiau iš esmės skiriasi nuo vyriausiosios. Atitinkamai apie pusę šių dviejų kartų atstovų teigia, kad, valstybei sutapatinus šeimą su santuoka, „niekas nepasikeis, nes įstatymais nesustabdysi vykstančių šeimos pokyčių“. Abi šios kartos daug rečiau nei vyresnioji tiki romantizuota teisės galia, t. y. tuo, jog teisėje sutapatinus šeimą ir santuoką pakis demografinė, kultūrinė ir socialinė šeimos realybė.

Taigi kokias naujienas iš kultūrinių šeimos karų fronto galime užsirašyti atsižvelgdami į šias eilinių „gatvės“ herojų nuomones? Pirmiausia, matyt, tai, jog žmonės, turintys politinę galią ir pradėję karą, neturi kiekybinės persvaros bei laimėjimą užtikrinančios „eilinių“ paramos. Antra, kaip ir daugumoje kitų karų, eiliniai apie šį karą gali pasakyti: „tai ne mūsų karas“. Kartu tai reikštų, kad Lietuvos politiniame žemėlapyje ir dėl šeimos politikos vis labiau žiojasi properša tarp valstybės, kuriančios ir įgyvendinančios šeimos politiką, ir piliečių su savais kasdieniais gyvenimais.

Analizuojant ir pristatant duomenis išskirtos trys sąlyginės Lietuvos gyventojų kartos. Vyriausioji, arba „senelių“, karta – gyventojai, kuriems tyrimo metu buvo 55 ir daugiau metų. Vidurinė, arba „tėvų“, karta – nuo 35 iki 54 metų, jauniausioji, arba „anūku“, karta – 15–34 metų gyventojai (2 teksto laukelis).

Skyrybų priežastys Lietuvoje

Aušra Maslauskaitė, Aiva Jasilionienė, Domantas Jasilionis, Vlada Stankūnienė

Suminis ištuokų rodiklis apibrėžia ištuokų tikimybę, jei išliktų nurodytų metų ištuokų lygis, ir yra ištuokų, priklausančių nuo santuokų trukmės, rodiklių suma
(1 teksto laukelis).

Nors skyrybų rodikliai Lietuvoje aukšti jau keletą dešimtmečių, apie skyrybų priežastis žinome itin mažai. Naujausias statistinis skyrybų priežasčių tyrimas rodo, kad Lietuvoje atsikartoja kai kurie daugeliui išsivysčiusių šalių būdingi skyrybų veiksniai, tačiau yra ir specifiniai.

Skyrybų tendencijos

Aukšti skyrybų rodikliai Lietuvai būdingi jau daugiau nei tris dešimtmečius. Suminis skyrybų rodiklis (plačiau – 1 teksto laukelis) ypač išaugo 1970-aisiais, po to, kai Lietuvoje, kaip ir kitose SSRS respublikose, buvo įvykdyta teisinė reforma, palengvinusi skyrybų procedūrą. Antai 1970 m. suminis skyrybų rodiklis siekė 0,22, o po dešimtmečio, 1980 m., – jau 0,32. Taigi jei 1970 m. tikimybė iširti grėsė 22 santuokoms iš 100, po dešimtmečio – jau 32 santuokoms (1 pav.). Nemintint trumpalaikių suminio skyrybų rodiklio svyravimų 10-o dešimtmečio pradžioje, pastaruosius du dešimtmečius – nuo 1990 iki 2007 m. – jis nuosekliai augo ir pasiekė 0,47. Pastaraisiais metais užfiksuotas nedidelis rodiklio sumažėjimas. Vis dėlto Lietuva priklauso Europos Sąjungos šalių grupei, kuriose suminis skyrybų rodiklis yra aukščiausias. Lietuvoje jis panašus kaip Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje, Čekijoje (Council of Europe, 2006; GGP Contextual Database, 2011).

Nors skyrybos Lietuvoje itin dažnos, o skyrybų demografinės pasekmės šeimai

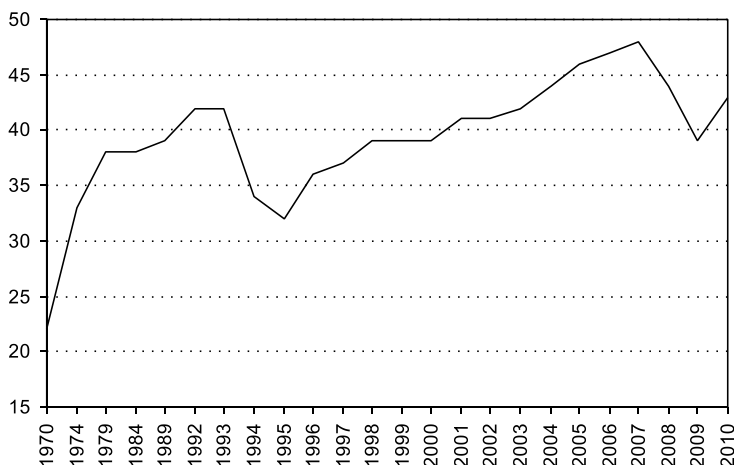
ir gimstamumui – didelės, pakankamų ir kokybiškų mokslo žinių apie skyrybas bei skyrybų priežastis beveik nėra. Tiesa, Lietuva šiuo požiūriu tarp kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių nėra išimtis. Daugumoje šio regiono šalių skyrybų tyrimai dėl patikimų duomenų stygiaus iki šiol apsiribojo, o kai kur dar ir dabar tenkinasi tik bendromis skyrybų tendencijų studijomis, priešingai nei Šiaurės Amerikos ar Šiaurės ir Vakarų Europos šalyse. Turėdamas geresnius empirinių duomenų šaltinius, suprantama, šios šalys diktuoja sociologines bei demografines skyrybų analizės madas.

Skyrybų gausėjimas: aiškinimo galimybės

Viena dažniausiai naudojamų skyrybas aiškinančių hipotezių – šeiminių lyčių vaidmenų specializacijos hipotezė (Becker, 1981). Pasak jos, skyrybų gausėjimą skatina mažėjanti lyčių vaidmenų specializacija šeimoje ir visuomenėje. Kai moteris prižiūri vaikus ir rūpinasi namais, o vyras dirba ir uždirba, abu būna susaistyti tarpusavio priklausomybės saitais, nes ir vienas, ir kitas kuria specializuotą „naudą“. Tokiomis aplinkybėmis skyrybos „neapsimoka“ dėl per didelį „kaštų“ – moterims bus sunku kompensuoti iš vyro, o vyrams – iš moterų gaunamą „naudą“. Dėl moterų profesinio darbo bei išsilavinimo mažėja lyčių specializacija, moterys turi galimybę kaupti ekonominį, socialinį bei kultūrinį kapitalą, todėl jos gali iš naujo įvertinti į santuoką įdedamus „kaštus“ ir gaunamą „naudą“ ir, esant „kaštų“ ir „naudos“ disbalansui, – priimti sprendimą skirtis.

Nors ir itin populiarai, minėta lyčių vaidmenų specializacijos hipotezė aiškinant skyrybų priežastis labai dažnai kritikuojama. Kai kurie jos kritikai ragina skyrybų gausėjimo priežastis aiškinti ne moterų, o vyrų vaidmenų kaita, tiksliau – kintančiomis struktūrinėmis galimybėmis vyrams atlikti uždirbančiojo vaidmenį (Oppenheimer, 1994, 1997; Ruggles, 1997). Vykstant struktūriniais makroekonominiais pokyčiams (pereinant iš gamybos į paslaugų visuomenę, pasireiškiant ekonomikos nuosmukiams ir pan.) vyrams vis sunkiau atlikti kultūros jiems priskiriamą duondavio vaidmenį, jų įnešama „nauda“ į šeimos gyvenimą mažėja, o tai prisideda prie skyrybų gausėjimo.

Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse bei JAV lyčių specializacijos ir skyrybų sąryšio hipotezė tikrinta daugeliu tyrimų (Hoem,

1 pav. Suminis skyrybų rodiklis, Lietuva, 1970–2010 m.

Šaltinis: Contextual Data Base GGP, Demografijos metraštis, 2010.

1997; Burgess, Propper, Aassve, 2003; Kalmjin, Loeve, Manting, 2007; Bernardi, Martinez-Pastor, 2011). Pavyzdžiui, vertinant moterų išsilavinimo įtaką nustatyta, kad ryšys tarp moterų išsilavinimo ir skyrybų kito. Vienose šalyse moterų išsilavinimas vis dar tebėra reikšmingas skyrybų riziką didinantis veiksnys, kitose jis šią riziką mažina, o dar kitose – ryšio tarp išsilavinimo ir skyrybų nėra. Pasikeitęs moterų išsilavinimo vaidmuo dažnai aiškinamas skyrybų priėmimo visuomenėje bei jų pasekmių kaita. Kai skyrybos buvo retos – aukštesnis išsilavinimas didino skyrybų riziką, nes skirtis galėjo sau leisti tik emancipuotos moterys, kurios nebijojo neigiamos visuomenės nuomonės, taip pat turėjo daugiau ekonominių išteklių susidoroti su neigiamomis skyrybų pasekmėmis. Skyryboms dažnėjant, kintant visuomenės nuomonei dėl jų ir daugėjant paramos šeimai priemonių, išsilavinimo įtaka priimančiam sprendimui skirtis mažėjo ar net tapo nereikšminga.

Atsižvelgiant į užsienio šalyse esančių tyrimų rezultatų gausą bei jų įvairovę, verta pažvelgti ir į Lietuvos situaciją, juolab kad iki šiol buvusį informacijos deficitą šiek tiek panaikino nauji empiriniai duomenys.

Skyrybos Lietuvoje – universalūs ir saviti veiksniai?

Kad atsakytų į klausimą apie skyrybų priežastis Lietuvoje, Demografinių tyrimų instituto mokslininkai bendradarbiaudami su Makso Planko demografinių tyrimų institutu atliko unikalią studiją. Buvo sukurta statistinė duomenų bazė, apimanti visas pirmas 15–60 metų Lietuvos gyventojų santuokas, taip pat santuokas, kurios 2001–2003 m. baigėsi skyrybomis. Informacija buvo paruošta taip, kad būtų galima taikyti korektiškas statistinio modeliavimo procedūras, atsižvelgiant į kintantį laiko požymį bei įvairias socioekonominės ir kultūrinės charakteristikas, taigi buvo gauta iki šiol Lietuvoje pati tiksliausia informacija apie kai kurias skyrybų determinantes. Analizuojant duomenis buvo taikytos statistinio modeliavimo procedūros, o aptariamas modelis kontroliuoja visus į analizę įtrauktus kintamuosius: amžių, vaikų skaičių, išsilavinimą, užimtumo statusą, gyvenamąją vietovę, tautybę.

Kaip atskleidė tyrimas, Lietuvoje aukštesnis moterų išsilavinimas, kuris kartu yra ir moterų galimybių darbo rinkoje netiesioginis požymis, nėra skyrybų riziką didinantis veiksnys. Palyginti su aukštąjį išsilavinimą įgijusiomis moterimis, didesnius

šansus patirti skyrybas turi moterys, turinčios žemiausią išsilavinimą (vidurinį arba žemesnį nei vidurinį). Bedarbės moterys, palyginti su dirbančiomis, taip pat susiduria su didesne santuokos iširimo rizika.

Taigi iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad aptartoji lyčių specializacijos ir skyrybų sąryšio hipotezė Lietuvoje nepasitvirtina. Geriau išsilavinusios ir dirbančios moterys skiriasi rečiau nei prasčiau išsilavinusios ir bedarbės, kurių ekonominis nesaugumas ir ribotos užimtumo perspektyvos, tikėtina, šeimos gyvenime tampa papildomu stresoriu ir atveda prie skyrybų. Vadinas, skyrybas skatina ne moterų darbas ir karjera, o riboti moterų ištekliai, leidžiantys dirbti, siekti karjeros ir gauti atitinkamą atlygį.

Tačiau tai, kaip parodė tyrimas, tėra dalis tiesos ir ji taikytina tik moterims, kurios dėl vieno ar kitų motyvų dalyvauja darbo rinkoje. Kita dalis tiesos skirta ekonomiškai neaktyvioms moterims. Šios, t. y. nedirbančios ir darbo neieškančios, moterys patiria mažesnę skyrybų riziką, palyginti su dirbančiomis. Taigi šie rezultatai patvirtina hipotezę apie lyčių specializacijos ir skyrybų ryšį. Ką tai reiškia? Viena vertus, galima būtų manyti, kad atsidėjusi šeimai nedirbanti moteris nepatiria šeimos ir darbo derinimo problemų, ji nėra perkrauta darbais, jai nereikia dirbti „antros pamainos“ atliekant namų ruošos darbus po darbo dienos, be to, iš vyro ji nereikalauja pagalbos prižiūrint vaikus ar namus, ir toks šeimos modelis turi stabilizuojamąjį poveikį. Kita vertus, galbūt retesnės skyrybos tarp namų šeimininkių išreiškia moters finansinę ir socialinę priklausomybę nuo vyro, ribotas galimybes bei išteklius keisti padėtį ir laisvai rinktis „išėjimo strategiją“, jei santuokinis gyvenimas netenkina? Kasdienybėje galimi abu variantai, klausimas dėl jų dažnumo kol kas lieka atviras.

Jei moterų atveju ryšys tarp moterų darbo, išsilavinimo ir skyrybų rizikos yra nevienareikšmiškas, tai vyrų atveju yra akivaizdus tradicinių su vyru siejamų lūkesčių bei jų patenkinimo galimybių ir skyrybų ryšys. Jei vyras neturi išsilavinimo išteklių, leidžiančių atlikti duondavio vaidmenį, Lietuvoje skyrybų rizika išauga. Žemesnio išsilavinimo, bedarbiai ar ekonomiškai neaktyvūs vyrai susiduria su didesne rizika išsiskirti nei turintys aukštąjį išsilavinimą ir dirbantys vyrai.

Be aptartų veiksnių, moterims skyrybų riziką didina vaikų neturėjimas arba šeimoje auginamas tik vienas vaikas. Vaikai, kaip rodo daugelis užsienio šalių studijų, mažina skyrybų riziką, nes jie yra bendra šeimos „investicija“, taigi šio veiksnio įtaka akivaizdi ir Lietuvoje. Įdomu, kad vaikų turėjimo ir jų skaičiaus veiksnys neturi įtakos vyrų populiacijai.

Panašiai kaip ir kitose šalyse, skyrybų rizika skiriasi pagal gyvenamosios vietovės bei amžiaus požymį. Palyginti su miestu, dažniau skiriamasi kaime, ir tai pasakytina tiek apie vyrus, tiek apie moteris. Skyrybų rizika didžiausia jauniausioje amžiaus grupėje (iki 25 metų amžiaus), o vėliau su kiekviena vyresne amžiaus grupe ji mažėja.

Lietuvoje egzistuoja dar vienas specifinis – tautybės – veiksnys, tačiau jis būdingas tik vyrams. Palyginus su lietuviais, rusų tautybės vyrai skiriasi dažniau, o lenkų – rečiau.

Taigi, nors kai kurie skyrybų Lietuvoje veiksniai sutampa su kitoms šalims būdingais veiksniais, tenka pripažinti, kad itin savitą skambesį teikia veiksniai, susiję su kultūriniais bei socialiniais moterų ir vyrų vaidmenimis. Remiantis bent jau šiuo metu turimais rezultatais, galime pagrįstai teigti, kad skyrybos yra glaudžiai susijusios su tradicine lyčių kultūra ir ribotomis galimybėmis atlikti jos primestus gyvenimo scenarijus. Tai ypač taikytina vyrams. Mažesnės vyrų galimybės bei perspektyvos gerai uždirbti ir išlaikyti šeimą yra neginčijamas skyrybų riziką didinantis veiksnys. Moterų skyrybų ir kultūrinių

lūkesčių ryšys yra labiau komplikuoatas. Galime kalbėti apie keletą „moterų visuomenių“, sugyvenančių Lietuvoje. Viena jų paklūsta tradicinės lyčių kultūros logikai. Šiuo atveju buvimas namų šeimininke susijęs su mažesne skyrybų rizika, nors dar nėra aišku, kas šį sąryšį palaiko. Kita „moterų visuomenė“ gyvena pagal „išėjimo į visuomenę“ logiką. Šiuo atveju prastinės „išėjimo“ pozicijos didina skyrybų riziką.

Literatūra

- Becker G. 1981. A Treatise on the Family. Cambridge: Harvard University Press.
- Bernardi F., Martinez-Pastor J.-I. 2011. Divorce risk factors and their variations over time in Spain. Demographic Research, Vol. 24, 771-880.
- Burgess S., Propper C., Aassve A. 2003. The Role of Income in Marriage and Divorce Transitions among Young Americans. Journal of Population Economics, Vol. 16 (3), 455-475.
- Demografijos metraštis 2010. Vilnius: Statistikos departamentas, 2011.
- Hoem J. 1997. Educational Gradients in Divorce Risks in Sweden in Recent Decades. Population Studies. Vol. 51 (1), 19-27.
- Oppenheimer V. 1994. Womens Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies. Population and Development Review. 20, 293-342.
- Oppenheimer V. 1997. Women's Employment and the Gain to Marriage. The Specialization and Trading Model. Annual Review of Sociology. 23, 431-63.
- Ruggles S. 1997. The Rise of Divorce and Separation in the United States, 1880-1990. Demography, Vol. 34 (4), 455-466.

Bendrosios Lietuvos gimstamumo kitimo tendencijos: 1990–2010 m.

Vlada Stankūnienė

Remiantis demografinės statistikos informacija galima daryti išvadas, kad Lietuvos gimstamumo pokyčiams per pastaruosius dvidešimt metų buvo būdingi nauji bruožai, ir dabartinė situacija iš esmės skiriasi nuo buvusios prieš du dešimtmečius. Kaip pasakytų demografai, Lietuva šiuo periodu perėjo prie naujo gimstamumo modelio. Buvusį gimstamumo modelį, kuriam būdingas kartų kaitą užtikrinantis gimstamumo lygis, anksti (jauname amžiuje) gimdomi vaikai, maža dalis vaikų, gimdomų ne santuokoje, pakeitė (ir dar tebekeičia) naujas modelis, pasižymintis žemu (labai žemu ar net žemesniu nei žemas) gimstamumo lygiu, vaikų gimdymu vis vyresniame amžiuje, didelės dalies vaikų gimdymu ne santuokoje (dažniausiai kohabituojančiose šeimose).

Gimstamumo kitimas Lietuvoje per pastaruosius dvidešimt metų nebuvo nuoseklus. Bendrą gimstamumo mažėjimo kryptį „piešė“ staigūs ir didelio masto kritimai, stabilizacijos ir net kilimo periodai.

Tradicinių gimstamumo tyrimo metodų (agreguotų demografinės statistikos duomenų ir rodiklių bei statistinės demografijos metodų) taikymas leidžia teigti, kad:

menų ir rodiklių bei statistinės demografijos metodų) taikymas leidžia teigti, kad:

- Per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvos gimstamumo lygis svyravo – „subangavęs“ nukrito iki labai žemo lygio, keleriems metams stabilizavosi žemiau nei žemame lygyje, pastaraisiais metais pradėjo palengva augti.
- Gimstamumas labai sparčiai mažėjo XX a. paskutiniame dešimtmetyje. Gimstamumo mažėjimas, prasidėjęs dešimtmečio pradžioje, truko apie dešimt metų – iki XXI a. pradžios. Periodinis suminis gimstamumo rodiklis (PSGR) sumažėjo beveik vienetu – nuo 2,03 1990 iki 1,24 2002 m.
- 2002–2005 m. gimstamumo lygis, pasiekęs žemesnį nei žemą lygį (PSGR šiuo periodu – 1,24–1,27), stabilizavosi.
- Nuo 2005 m. gimstamumas palengva ėmė didėti, o 2009–2010 m. stabilizavosi ties lygiu, kuris vadinamas labai žemu (PSGR – 1,55) (1 pav.).
- Labiausiai gimstamumo lygis, kitimas ir svyravimai priklauso nuo pirmų (ypač

pirmų) ir antrų vaikų gimdymo rodiklių (PSGR1, PSGR2) (1 pav.). Didžiausi gimstamumo lygio žemėjimo tempai ir mastai vyko prokreacinės elgsenos debiutą (pirmų vaikų gimdymą), o kartu ir antrų vaikų gimdymą atidedant vyresniam amžiui (1992–2002 m.). Gimstamumo didėjimą nuo 2005 m. taip pat lėmė pirmų ir antrų vaikų gimdymo rodiklių didėjimas. Didesnio eiliškumo vaikų gimstamumo rodikliai (PSGR3, PSGR4, PSGR5) visą šį periodą beveik nekito (1 pav.).

• Gimstamumo lygio pokyčiai labai skirtingi pagal motinos amžių: įvairaus reproduktyvaus amžiaus moterų gimstamumo rodikliai (specialieji gimstamumo rodikliai) kito skirtingu laipsniu ir net skirtinga kryptimi:

- Intensyviausiais gimstamumo mažėjimo metais (1991–2000 m.) mažėjo visų reproduktyvaus amžiaus moterų gimstamumo rodikliai (2 pav.).

- Gimstamumo stabilizacijos periodu (2002–2005 m.) toliau mažėjo jauno reproduktyvaus amžiaus (iki 25 metų) moterų ir jau palengva didėjo vyresnio reproduktyvaus amžiaus (26 metų ir vyresnių) moterų gimstamumo rodikliai.

- XXI a. pirmo dešimtmečio pabaigos nuosaikais gimstamumo augimo periodu (2005–2010 m.) jauniausio reproduktyvaus amžiaus moterų gimstamumo rodikliai toliau mažėjo, o vyresnio nei 25 metų amžiaus moterų – sparčiai didėjo.

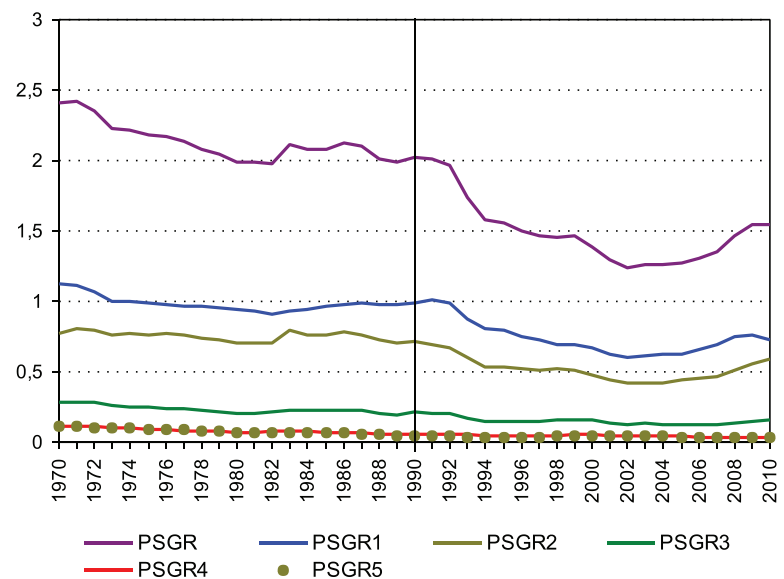
- Taigi 1990–2010 m. periodu jauno reproduktyvaus amžiaus moterų gimstamumo rodikliai visą laiką ir dideliu mastu mažėjo (tarp 22–24 metų moterų sumažėjo net 2–3,5 karto), o vyresnio reproduktyvaus amžiaus – nuo 2005 m. didėjo (tarp 30–40 metų moterų padidėjo net apie 1,5 karto).

- Prokreacinės elgsenos intensyvumo pikas persikėlė iš 22 metų (1990 m.) amžiaus į 27–29 metų amžių (2010 m.) (2 pav.).

• Vyko ir tebevyksta gimdymų atidėjimas vyresniam amžiui. Atitinkamai didėja vidutinis moters amžius vaikų, ypač pirmo ir antro vaiko (VMAG1, VMAG2), gimdymo metu (2 pav.).

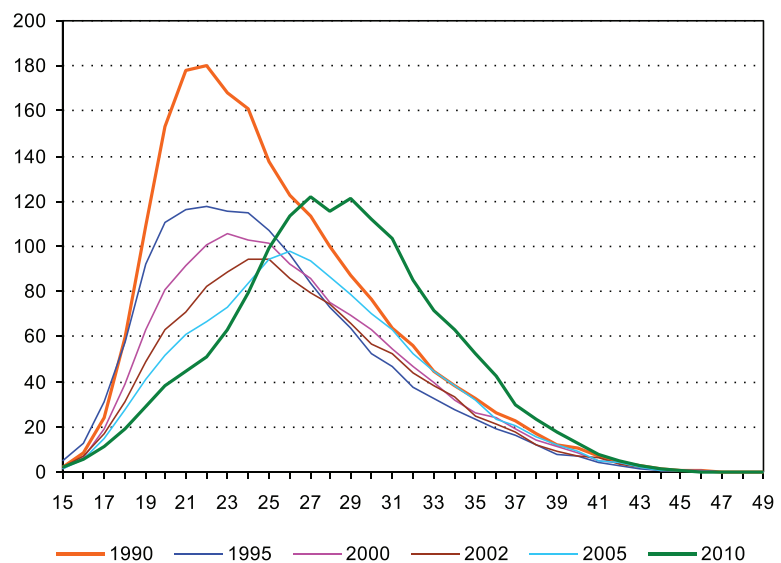
• Labai, nuo 7 iki beveik 30 proc., padaugėjo nesantuokinių vaikų ir 2002–2010 m. ties šiuo lygiu stabilizavosi (svyruoja nuo 27,9 iki 29,6 proc.). Labiausiai gausėjo vaikų, gimusių kohabituojančioms poroms, – nuo 2 proc. 1990 m. iki 20,7 proc. 2010 m. (Statistikos, 2006, 2011).

Oficialioji makrolygmens demografinė statistika leidžia teigti, kad dviejų dešimtmečių periodu Lietuvoje iš esmės

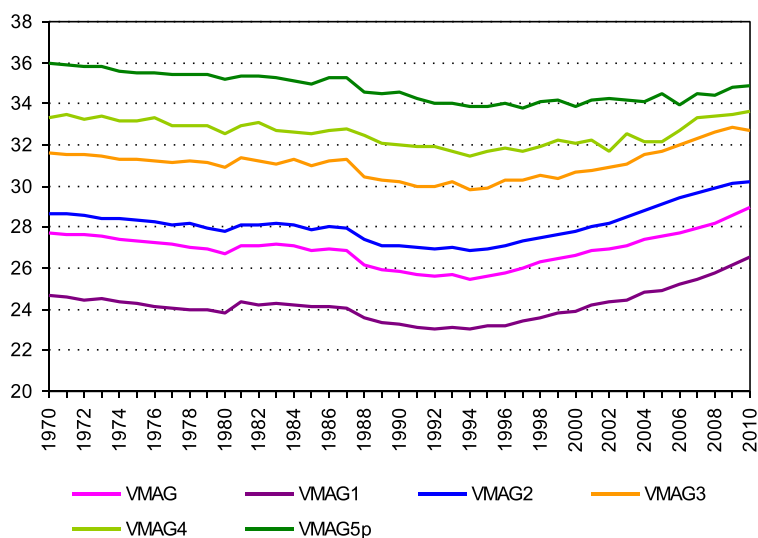
1 pav. Periodiniai suminiai gimstamumo rodikliai (PSGR), bendras ir pagal gimimų eiliškumą, 1970–2010 m.

Šaltinis: Human, 2011.

2 pav. Specialieji gimstamumo rodikliai (gimusių skaičius 1000 atitinkamo amžiaus moterų), 1990–2010 m.

Šaltinis: įvairių metų Statistikos departamento duomenys.

3 pav. Vidutinis moters amžius vaiko gimimo metu (VMAG), bendras ir pagal gimimų eiliškumą, 1970–2010 m.

Šaltinis: Human, 2011.

pasikeitė prokreacinės elgsenos modelis. Keisdamas pokyčių kryptį smarkiai sumažėjo gimstamumo lygis, iš esmės pasikeitė ir dar tebesikeičia gimstamumo rodikliai pagal moterų amžių ir santuokinių statusą: gimdoma gerokai mažiau vaikų, vaikus gimdo vis vyresnio reproduktyvaus amžiaus moterys, vis daugiau vaikų gimsta kohabituojančiose šeimose. Be to, demografinė statistika rodo ir tai, kad pokyčiai nebuvo nuoseklūs.

Literatūra

Statistikos departamentas. 2011. Demografijos metraštis 2010.
 Statistikos departamentas. 2006. Demografijos metraštis 2007.
 Human Fertility Database. Max Planck Institute for Demographic Research (Germany) and Vienna Institute of Demography (Austria). Available at www.humanfertility.org (2011.11.26).

Suaugusių vaikų ir tėvų santykiai

Margarita Gedvilaitė-Kordušienė

Ar suaugę vaikai pakankamai rūpinasi savo tėvais? Šis klausimas senėjant visuomenei darosi vis aktualesnis, tačiau atsakymai į jį dažnai tėra tik įspūdžių atspindys. Dažniausiai šis įspūdis būna neigiamas. Tačiau tyrimas rodo, kad Lietuvoje suaugę vaikai gana dažnai susitinka su savo tėvais.

Daugumoje Europos Sąjungos šalių, taip pat ir Lietuvoje, suaugę vaikai vis rečiau gyvena kartu su savo tėvais. Kaip galima apibūdinti atskirai nuo tėvų gyvenančių vaikų santykius su tėvais? Viena iš galimybių – pažvelgti į jų „sudedamąsias dalis“: kaip toli suaugę vaikai gyvena nuo savo tėvų, kaip dažnai su jais susitinka ir kaip vertina savo ir tėvų tarpusavio santykius. Lietuvoje galimybę šiais aspektais pažvelgti į vaikų ir tėvų santykius suteikė *Kartų ir lyčių tyrimas*.

Kuo arčiau suaugę vaikai gyvena nuo savo tėvų, tuo dažniau jie gali susitikti, bendrauti, o prireikus – ir prižiūrėti tėvus. Ši sveiku protu suvokiama tiesa patvirtinama ir daugelio užsienio šalių tyrimų rezultatais. Lietuva šiuo požiūriu nėra išimtis, o *Kartų ir lyčių tyrimo* duomenys rodo, kad daugelis suaugusių vaikų gyvena netoli nuo savo tėvų. Vidutiniškai kelionė iki neišsiskyrusių tėvų namų trunka apie valandą. Panašiai yra ir tada, kai vienas iš tėvų yra miręs, o kitas – likęs našliu(-e). Jei tėvai išsiskyrę, vaikai gyvena arčiau motinos ir toliau nuo tėvo.

Nors fizinis atstumas objektyviai lemia galimybes kurti ir palaikyti santykius su

tėvais, kitas svarbus šių santykių vertinimo požymis – susitikimų dažnumas. Lietuvoje vaikų susitikimų dažnumą su tėvais (neišsiskyrusiais) galima vertinti labai palankiai: įvairiose amžiaus grupėse susitikimų dažnumo vidurkis svyruoja nuo 50 iki 100 susitikimų per metus, taigi vidutiniškai nuo keturių iki aštuonių kartų per mėnesį. Moterys su tėvais (neišsiskyrusiais) susitinka gerokai dažniau negu vyrai, ypač reikšmingos įtakos respondentų lytis turi bendravimui su motina. Tokia tendencija – glaudesni motinų ir dukterų ryšiai – neišskiria Lietuvos iš kitų šalių.

Išsiskyrusių šeimų vaikai su motina bendrauja dažniau nei su tėvu. Be to, kuo anksčiau tėvai išsiskyrė, tuo su tėvu bendraujama rečiau. Su tėvu rečiau susitinka suaugę vaikai, kurių tėvų santuoka iširo vaiko vaikystėje (iki 15 metų). Tuo tarpu bendravimo su motina šis veiksnys (skyrų laikas) taip smarkiai neveikia: vyrai su motina susitinka apie kartą per savaitę, moterys – beveik du kartus per savaitę. Tėvų skyrų vykus vėliau (vaikui daugiau kaip 15 metų), su tėvu taip pat susitinkama gerokai rečiau negu su motina. Kuo anksčiau tėvai išsiskiria, tuo mažiau tėvas turi bendrų patirčių su vaiku(-ais); didesnė tikimybė, kad tėvai sukuria kitas šeimas, susilaukia dar vaikų; išvyksta gyventi į kitą vietovę, todėl glaudesni santykiai su vaikais neužmezgami.

Su našliais tėvais suaugę atskirai gyvenantys vaikai bendrauja dažniausiai. Vieno iš tėvų mirtis sutelkia vaikus ir tėvus, ir ši tendencija būdinga ne tik Lietuvai, bet ir kitoms šalims. Vis dėlto ir šiuo atveju vaikai dažniau susitinka su našle motina nei su tėvu. Su našliu tėvu susitinkama apie 5, o su našle motina – apie 7 kartus per mėnesį.

O kaip suaugę vaikai vertina savo santykius su tėvais? Apklaustieji tyrime galėjo vertinti savo santykius su kiekvienu iš tėvų pagal skalę nuo 0 (labai blogai) iki 10 (labai gerai). Santykius su motina ir tėvu (neišsiskyrusiais) vaikai buvo linkę vertinti gerai, o vidurkinė vertinimo reikšmė lygi 8. Tiek moterys, tiek vyrai kiek geriau vertina santykius su motina nei su tėvu. Kai tėvai išsiskyrę, santykius su motina respondentai vertina kur kas geriau negu

su tėvu nepriklausomai nuo tėvų skyrybų laiko. Kadangi, kaip jau aptarėme, susitikimai su našliu tėvu būna gana dažni, galima tikėtis, kad ir santykių artumo vertinimas šiuo atveju bus aukštas. Tačiau rezultatai rodo ką kitą. Santykių su tėvu vertinimai įvairiose vaikų amžiaus grupėse svyruoja nuo 5 iki 7 balų, moterys ir vyrai šiuos santykius vertina panašiai. Santykiai su našle motina vertinami gana gerai visose amžiaus grupėse (tarp 7 ir 8), tačiau vertinimai nėra aukštesni negu atvejais, kai tėvai gyvena kartu ar išsiskyrę.

Taigi akivaizdu, kad tėvų šeimos istorija turi svarbios įtakos vėlesniems vaikų ir tėvų santykiams. Nepalankiausioje situacijoje atsiduria išsiskyrę tėvai, kurių santykiai su suaugusiais vaikais prasčiausi. Kažin, ar skyrybas svarstantys tėvai pagalvoja apie tokias ilgalaikes pasekmes.

Dabartinės vaiko priežiūros atostogų schemas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje¹

Agnė Streckytė

Vaiko priežiūros atostogų schemą paprastai sudaro trys atostogų tipai: motinystės, tėvystės (motinystės) ir tėvo atostogos. Jos buvo ir tebėra viena svarbiausių šeimos politikos priemonių.

Motinystės atostogos

Šiuo metu motinystės atostogų schema Baltijos valstybėse išmokydydžiu ir trukme yra gana panašios. Didžiausias skirtumas – reikalingo darbo stažo trukmė. Lietuvoje motinoms, norinčioms gauti motinystės atostogų išmoką, reikalingas 12 mėn., Latvijoje – 6 mėn., Estijoje – 3 mėn. darbo stažas per paskutinius 24 mėn. (1 lentelė).

Tiek Lietuvoje, tiek Estijoje ir Latvijoje motinystės atostogos kompensuojamos išmokant visą buvusį darbo užmokestį. Skiriasi tik apibrėžimas, nes vienur nurodoma kompensuojama dalis nuo neto darbo užmokesčio (atskaičius mokesčius), kitur nuo bruto (neatskaičius mokesčių). 100 proc. neto darbo užmokesčio kompensuojama Lietuvoje ir Estijoje ir 80 proc. bruto darbo užmokesčio – Latvijoje. Taigi galima teigti, kad visose trijose Baltijos valstybėse motinystės atostogos apmokamos labai panašiai – kompensuojant visą buvusį darbo užmokestį.

1 lentelė. Motinystės (nėštumo ir gimdymo) atostogos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, 2011 m.

Šalis	Atostogų trukmė	Sąlygos, išmokos	Reikalingas socialinio draudimo stažas
Lietuva	126 dienos (18 savaitių)	Motinystės atostogų metu vaiko motinai mokama 100 proc. buvusio darbo užmokesčio išmoka.	Motina turi turėti ne trumpesnį kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą iki pirmos vaiko priežiūros atostogų dienos.
Latvija	112 dienų (16 savaitių)	Motinystės atostogų metu vaiko motinai mokama 80 proc. buvusio (neatskaičius mokesčių) darbo užmokesčio išmoka.	Motina turi turėti ne trumpesnį kaip 6 mėnesių socialinio draudimo stažą.
Estija	140 dienų (20 savaitių)	Motinystės atostogų metu vaiko motinai mokama 100 proc. buvusio darbo užmokesčio išmoka.	Motina turi turėti ne trumpesnį kaip 3 mėnesių socialinio draudimo stažą.

Šaltiniai: Valstybinio, 2011; The State, 2011; Ministry, 2011.

¹ Autorė dėkinga Parlaim Eglitei (Latvija) ir Marei Ainsaar (Estija) už konsultacijas ir įstatymų dokumentų atsisiuntimą.

Baltijos valstybių vaiko priežiūros schemas rodo, kad ilgiausios motinystės atostogos šiuo metu yra Estijoje – 140 dienų, trumpiausios – Latvijoje – 112 dienų, o Lietuvoje jos trunka 126 dienas. Svarbu pažymėti, kad Latvijoje moteriai, kuri iki 12 nėštumo savaitės pradėjo ir visą nėštumo periodą tęsė su nėštumu susijusią priežiūrą medicinos institucijoje, papildomai skiriama ir kompensuojama 14 dienų. Tad motinystės atostogų trukmė Latvijoje pailgėja iki 126 dienų ir susilygina su šių atostogų trukme Lietuvoje (1 lentelė; 1 pav.).

Šiuo metu motinystės atostogos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje apmokamos vienodai. Ilgiausios motinystės atostogos yra Estijoje, trumpiausios – Latvijoje.

Tėvystės atostogos

Jei lyginant motinystės atostogas Baltijos šalyse galima atrasti daugiau panašumų nei skirtumų, tai kalbant apie tėvystės (motinystės (tėvystės)) atostogas galima būtų teigti priešingai – šiuo metu kiekviena Baltijos valstybė turi tik jai būdingą tėvystės atostogų schemą.

Lietuvoje tėvai turi galimybę rinktis iš dviejų variantų: ilgesnio buvimo namuose prižiūrint vaiką ir ankstesnio sugrįžimo į darbą, vaiko priežiūrą patikint ikimokyklinio ugdymo institucijoms arba asmenims. Tokie galimi variantai leidžia tėvams lanksčiau derinti darbą ir šeimą, ir tėvai gali pasirinkti konkrečiai sau tinkamesnį variantą: greičiau sugrįžti į darbą, pirmaisiais vaiko metais gaunant 100 proc. buvusio darbo užmokesčio išmoką, arba pasilikti su vaiku ilgiau, iki kol vaikui sueis dveji metai, pirmaisiais

metais gaunant 70 proc., o antraisiais – 40 proc. buvusio darbo užmokesčio dydžio išmoką. Pasirinkus pastarąjį motinystės atostogų variantą (iki kol vaikui sueis dveji metai) antraisiais atostogų metais tėvų galimybė dirbti neribojama.

Latvijoje tėvystės atostogos sudaro laikotarpį nuo motinystės atostogų pabaigos iki vaikui sueina 1,5 metų. Pirmaisiais vaiko metais tėvystės atostogos apmokamos išmokant 100 proc. buvusio darbo užmokesčio. Vėliau, nuo vaiko vienerių iki pusantrų metų, mokama mėnesinė 30 latų (atitinkamai 42 eurų) dydžio išmoka.

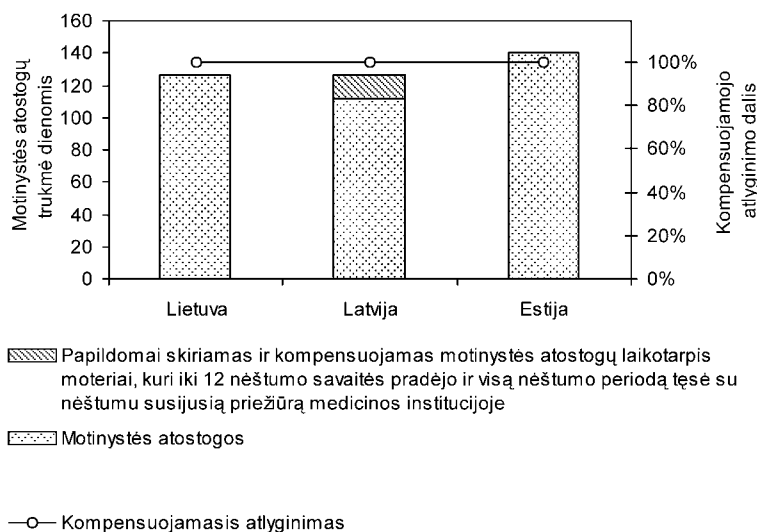
Estijoje tėvystės atostogos sudaro laikotarpį nuo motinystės atostogų pabaigos iki vaikui sueina treji metai. Iki pusantrų vaiko metų kompensuojama 100 proc. buvusio darbo užmokesčio, vėliau, nuo vienerių su puse iki trejų metų vaiko amžiaus, tėvams mokama 38 eurų dydžio išmoka per mėnesį (2 lentelė).

Tėvystės (motinystės (tėvystės)) atostogos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje pagal išmokų dosnumą ir jų mokėjimo periodo trukmę gerokai skiriasi. Dosniausios tėvystės atostogos tiek laiko, tiek ir apmokėjimo požiūriu šiuo metu yra Estijoje. Tačiau tėvystės atostogų schemų lankstumo požiūriu dėl galimybės anksčiau motinai (tėvui) sugrįžti ir įsitraukti į profesinę veiklą Lietuvos tėvystės atostogų schema šiuo metu palankiausia: motina (tėvas) gali rinktis tėvystės atostogų trukmę. Norintiems greičiau vėl įsitraukti į profesinę veiklą sudaryta galimybė pasirinkti vienerių metų tėvystės atostogas ir jas dalytis. Jei motina (tėvas) nori kuo ilgiau būti su vaiku, gali rinktis mažiau apmokamą, tačiau kur kas ilgesnį periodą garantuojantį variantą. Latvijoje galima maksimali tėvystės atostogų trukmė yra trumpiausia iš visų trijų Baltijos valstybių.

Tėvo atostogos

Tėvo atostogų schemas Baltijos valstybėse taip pat gana skirtingos. Latvijoje ir Estijoje tėvo atostogų laikotarpis tesudaro 10 dienų, o Lietuvoje šios atostogos yra net tris kartus ilgesnės ir sudaro vieną mėnesį (3 lentelė; 2 pav.).

Palyginus tėvo atostogas Baltijos šalyse galima teigti, kad geriausios sąlygos vaiko tėvui sudarytos Lietuvoje. Čia vaiko tėvas gali pretenduoti į vieno mėnesio atostogas, visiškai kompensuojančias buvusį darbo užmokestį. Latvijoje ir Estijoje tėvo atostogos tesudaro 10 dienų, Latvijoje kompensuojama aštuoniasdešimt procentų prieš vaiko gimimą buvusio darbo užmokesčio, o Estijoje nuo 2009 m. dėl

1 pav. Motinystės (nėštumo ir gimdymo) atostogų trukmė dienomis ir kompensuojamojo atlyginimo dalis procentais Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, 2011 m.

Šaltiniai: Valstybinio, 2011; The State, 2011; Ministry, 2011.

2 lentelė. Tėvystės (motinystės (tėvystės)) atostogos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, 2011 m.

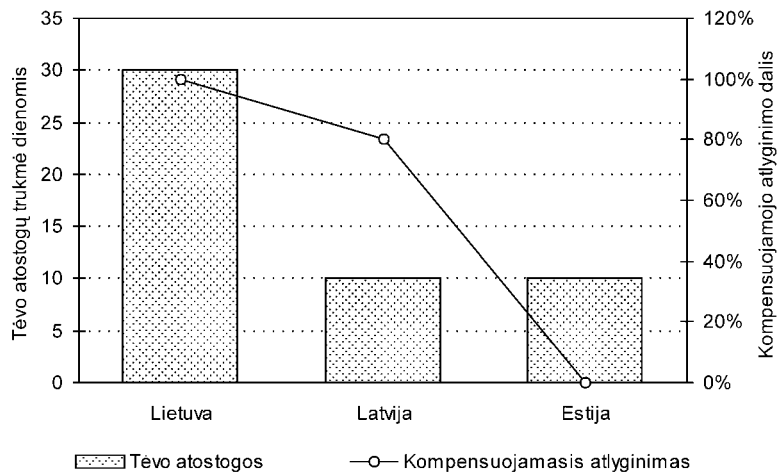
Šalys	Atostogų trukmė	Sąlygos, išmokos	Reikalingas socialinio draudimo stažas
Lietuva	Iki vaikui sueina vieni arba dveji metai pasirinktinai.	Teisę gauti tėvystės (motinystės (tėvystės)) pašalpą turi vienas iš tėvų (jėvių), globėjas, draudžiamas ligos ir motinystės socialiniu draudimu (už jį mokamos socialinio draudimo įmokos). Motinystės (tėvystės) pašalpos dydis nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueina vieni metai, yra 100 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio, jeigu apdraustasis pasirenka gauti šią pašalpą, kol vaikui sueis vieni metai. Jeigu apdraustasis pasirenka gauti motinystės (tėvystės) pašalpą, kol vaikui sueis dveji metai, šios pašalpos dydis nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueina vieni metai, yra 70 proc., o kol vaikui sueina dveji metai – 40 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio.	Ne trumpesnis kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažas iki pirmos vaiko priežiūros atostogų dienos.
Latvija	Iki vaikui sueina vieni su puse metų (18 mėn.).	Prieš vaiko priežiūros atostogas dirbusiems ir turintiems draudimo stažą vaiko tėvams ar globėjams nuo motinystės atostogų pabaigos iki vaikui sueina metai mokama 100 proc. buvusio darbo užmokesčio. Likusius 6 mėnesius vaiko tėvai arba globėjai gauna 30 LVL (42 EUR) išmoką per mėnesį.	Ne trumpesnis kaip 6 mėnesių socialinio draudimo stažas.
Estija	Iki vaikui sueina 3 metai.	Laikotarpį nuo motinystės atostogų pabaigos iki vaikui sueina 1,5 metų vienam iš vaiko tėvų arba globėjų mokama 100 proc. buvusio atlyginimo dydžio išmoka. Kai vaikas yra nuo 1,5 iki 3 metų amžiaus, kas mėnesį mokama 38 EUR dydžio išmoka.	Ne trumpesnis kaip 3 mėnesių socialinio draudimo stažas.

Saltiniai: Valstybinio, 2011; The State, 2011; Ministry, 2011.

3 lentelė. Tėvo atostogos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, 2011 m.

Šalys	Atostogų trukmė	Sąlygos	Išmoka	Reikalingas socialinio draudimo stažas
Lietuva	Nuo vaiko gimimo iki vaikui sueina vienas mėnuo	Teisę gauti tėvo atostogų pašalpą turi tėvas, kuris: 1. Draudžiamas ligos ir motinystės socialiniu draudimu. 2. Įstatymų nustatyta tvarka išleistas tėvystės atostogų, kol vaikui sueis vienas mėnuo. 3. Pripažino tėvystę.	100 proc. buvusio darbo užmokesčio	Per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios tėvystės atostogų dienos ne trumpesnis kaip 12 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažas.
Latvija	10 dienų	Tėvo atostogos suteikiamos nuo vaiko gimimo, tačiau ne vėliau kaip du mėnesiai nuo vaiko gimimo dienos.	80 proc. buvusio darbo užmokesčio	Ne trumpesnis kaip 6 mėnesių socialinio draudimo stažas.
Estija	10 dienų	Vaiko tėvas turi teisę rinktis, kada pasinaudoti dešimties dienų atostogų periodu – dviejų mėnesių laikotarpiu prieš gimstant vaikui arba dviejų mėnesių laikotarpiu nuo vaiko gimimo dienos.	Nuo 2009 m. vasaros nemokamos	Ne trumpesnis kaip 3 mėnesių socialinio draudimo stažas.

Saltiniai: Valstybinio, 2011; The State, 2011; Ministry, 2011.

2 pav. Tėvo atostogų trukmė dienomis ir kompensuojamojo atlyginimo dalis procentais Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, 2011 m.

Šaltinis: Lietuvos, 2000; The State, 2011; Pall, Karu, 2011.

socialinių išmokų „karpymo“, susijusio su ekonomine recesija, tėvo atostogų nuspręsta nekompensuoti visai. Taigi šiuo metu tėvo atostogos dosniausios tiek trukmės, tiek išmokų prasme yra Lietuvoje, prasčiausios sąlygos – Estijoje.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad dabartinės Lietuvos, Latvijos ir Estijos vaiko priežiūros atostogų schemas gana panašios. Vienas ryškesnių atostogų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje skirtumų – tai reikalingas darbo stažo laikotarpis: Lietuvoje jis ilgiausias ir sudaro 12 mėn., Estijoje – trumpiausias, 3 mėnesiai. Įvertinus tėvystės atostogas išaiškėjo, kad dosniausios tiek laiko, tiek apmokėjimo prasme šios atostogos yra Estijoje. Palyginus tėvo atostogas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje akivaizdu, kad šios atostogos dosniausios yra Lietuvoje.

Literatūra

- Ministry of Social Affairs of Estonia, 2011.
 Pall, K.; Karu, M. 2011. Current leave and other employment – related policies to support parents, Estonia.
 The State Social Insurance Agency of Latvia, 2011.
 Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2011.

Demografija ir mes

Redaktorės Aušra Maslauskaitė, Vlada Stankūnienė
 Kalbos redaktorė Rasa Kriaučionytė
 Dizainas Jūratė Kemeklytė-Bagdonienė
 Maketas Marė Baublytė
 ISSN 2029-736X
 Leidžia Lietuvos socialinių tyrimo centro Demografinių tyrimų institutas
 Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
 tel. (8-5) 275 3446
 el. p. Idem@ktl.mii.lt
 http://www.demografija.lt

Leidinyi leidžiamas įgyvendinant projektą „Gimstamumo ir šeimos kitimas, veiksniai, pasekmės ir gimstamumo didinimo galimybės“. Projektą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. SIN-01/2010).